

Østermarie-eleverne i tal

Eftersom vi ikke har tal på nær alle elevholdene fra Østermarie-tiden, og flere af de tal, vi har, ikke uden videre kan tages for gode varer, så vil et forsøg på at gøre det samlede antal op uvilkårligt være behæftet med en betydelig usikkerhed.

En sammentælling af de nogenlunde sikre tal og et skøn over resten giver dog som resultat, at der i skolens godt 20-årige virksomhed har været omkring 550 mænd på vinterholdene og omkring 300 piger på sommerholdene, men altså med en usikkerhedsfaktor på måske 10% til begge sider.

Af disse elever har vi fra de omtalte minde- eller poesibøger og fra enkelte andre kilder navne på i alt 206.

Det er så heldigt, at disse fordeler sig over hele perioden, så de derfor skulle være nogenlunde repræsentative. Det drejer sig om to vinterhold fra Julius Bons tid plus en del andre mænd, to vinterhold og ét sommerhold fra Bøgeskovs tid og endelig også to vinterhold og ét sommerhold fra Foverskovs tid.

Fordelt i perioder og mænd og piger er tallene som følger:

	Mænd	Piger	I alt
Julius Bons tid	88	0	88
Bøgeskovs tid	45	30	75
Foverskovs tid	34	9	43
I alt	167	39	206

Inddelt i bornholmere og folk fra andre dele af landet og igen efter, om de er mænd eller piger ser tallene således ud:

Antal	Mænd	Piger	I alt
Bornholmere	140	28	168
„Ovrefra“	18	10	28
Uoplyst	9	1	10
I alt	167	39	206

De følgende beregninger vil udelukkende dreje sig om de bornholmske elever, da det kun er tallene for dem, der er store nok til at give en strømpil.

Fordelingen i sogne og byer

Som det første vil vi se på, hvordan de bornholmske elever fordeler sig efter deres hjemsgn eller -by for derved at se, om de fordeler sig jævnt, eller der er visse dele, som er stærkere repræsenteret end andre. Optællingerne viste, at alle landsognene er med, mens af byerne mangler Svaneke og Gudhjem. For at give et indtryk af den forholdsmæssige fordeling er antallet i promille af befolkningstallet 1880 også angivet. Fordelingen fremgår af nedenstående talopstilling. Vi begynder med skolens hjemsgn, Østermarie, og dettes to nabosogne, Østerlars og Ibsker, og går derefter med uret rundt. (Se tilsvarende for den nye højskole 1893-1953 side 226).

Det ses, at der har været elever fra praktisk talt alle dele af øen, men der er ganske store forskelle på "tætheden". Østermarie og Østerlars ligger i toppen såvel i absolutte tal som forholdsmæssigt, og det skyldes nok i væsentlig grad, at det var skolens hjemegn og indvirkning fra tiden på Pæregård. Men ellers er det tydeligt, at det var fra Sydbornholm højskolen havde sin største tilslutning, specielt i sognene Åker, Pedersker og Vestermarie. Netop disse sogne skulle vedblivende vise sig at være de "store højskolesogne", dog som her ret tæt fulgt af Bodilsker.

Derimod ligger hele Vest- og Nordbornholm betydeligt lavere, hvilket i det store og hele også skulle gøre sig gældende senere. Sognene Ibsker og Poulsker indtager en mellemstilling.

Hvis vi skal se på, om der skete forskydninger mellem de tre perioder, bliver tallene så små, at de er svære at udlede noget af. Derfor er de ikke gengivet her. Dog kunne det tyde på, at der i selve skolens hjemsgn er sket et kraftigt fald i interessen. Af 30 bornholmske elever i Foverskovs tid er således kun 2 fra Østermarie, mens ca. halvdelen er fra de sydborn-

De bornholmske elever fordelt efter hjemsovn/by

Sogn/by	Antal elever	0/00 af folketal		Folketal 1880 ¹
Østermarie	23	10	██████████	2296
Østerlars	17	11	██████████	1496
Ibsker	10	6	██████	1622
Nexø	5	3	████	1999
Bodilsker	9	7	██████	1300
Poulsker	7	6	██████	1101
Pedersker	10	9	██████████	1124
Åker	23	9	██████████	2467
Åkirkeby	3	4	████	832
Vestermarie	17	9	██████████	2040
Nylars	3	3	████	914
Knudsker	2	3	████	659
Rønne	3	0,5	█	6471
Nyker	4	4	██████	1017
Klemensker	10	5	██████	2175
Hasle	2	2	██	1129
Rutsker	4	3	████	1326
Allinge-Sandvig	6	4	██████	1456
Olsker	2	2	██	1146
Rø	3	4	██████	727
Uoplyst	5			
Bornholm i alt	168	5		35.364

holmske sogne. Det synes således med god grund, at Foverskov ikke følte sig blandt venner.

Fordeling efter ejendomsstørrelse

Det er en kendt sag, at langt hovedparten af højskoleeleverne kom fra landbohjem. Men landbrugserhvervet er ikke uden videre en ensartet samfundsgruppe, især ikke når det ses i lyset af den store forskellighed, der er - og var - i ejendomsstørrelserne, og dermed almindeligvis i økonomisk formåen. Vi vil nu se på, hvordan Østermarie-eleverne fordelte sig i den henseende.

Af de 168 bornholmske elever har det for landboerne været muligt at fastslå hjemstedet for nøjagtig 100. På talopstillingen nedenfor ses det, hvordan de

fordeler sig efter ejendomsstørrelser i antal tønder hartkorn² og i de tre perioder. (Se tilsvarende på side 237 ff.).

Det ses tydeligt, at tallene er størst i mellemgrupperne, men her var der også flest at tage af. Forholds-

Periode	Elever i alt	Ejendomsstørrelse i tdr. hrtk.			
		1-4	4-8	8-12	12-
Julius Bons tid	53	4	19	21	9
Bøgeskovs tid	29	5	12	11	1
Foverskovs tid	18	4	3	8	3
I alt	100	13	34	40	13
Ejendomme 1851	1114	324	435	245	110

mæssigt er det dog klart gruppen på 8-12 tdr.hartkorn, der ligger højest, mens det daler for det store hartkorn; et forhold der viser sig at være det samme senere.

I skildringen har vi set, at Bøgeskov'erne havde fortalt Steenstrup, at skolen ikke længere søgtes af storbøndernes børn, men af børn fra de mindre gårde og husmandshjem. Selvom der er lidt om snakken, turde det efter tallene her være noget overdrevet. Antallet fra de største gårde er helt klart faldet, men det er stadig mellemgrupperne, der dominerer.

Dog ved vi, at der også har været småkårsfolk imellem. I sommeren 1882 var der således en Oliva Jespersen, hvis fader boede på et lille husmandssted nær ved Vallensgård, og som ved siden af landbruget var vejmand. Der var også en datter af en høker, altså fra en lille købmandshandel. Endelig kan nævnes to sønner af stenhuggere i Neksø, hvoraf den ene var Martin Andersen Nexø. Af andre fra andre erhverv end landbruget ved vi, at der var en søn af en mejeribestyrer, en møller og en snedker. Ellers kan vi ikke fastslå noget erhverv, men vi må nok gå ud fra, at hovedparten af de resterende ca. 60 også har været fra landbohjem. Vi kan blot ikke stedfæste dem.

Aldersfordelingen

Som det sidste punkt vil vi endelig se på, hvordan eleverne fordelte sig med hensyn til alder. Af pigerne er det imidlertid kun lykkedes at fastslå alderen på 6, så dem lader vi her ude af betragtning. Derimod er det lykkedes at fastslå alderen på i alt 60 af mændene, dels ved deres egne opgivelser af alder eller fødselsdag i mindebøgerne, dels ved angivelser af fødselsdag i stamtavler eller i andre biografiske oplysninger. (Se det tilsvarende for 1893-1953 side 230 ff).

Alderen blandt disse 60 spændte fra 14 til 25 år, og fordelingen på de enkelte alderstrin var som følger:

Alder	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Antal elever	1	9	5	11	10	9	6	3	2	2	1	1

Og det tilsvarende i større grupper:

Alder	under 18 år	18-20 år	21-25 år
Antal elever	26	25	9
Pct. af total	43%	42%	15%

I forhold til fordelingen på landsplan udgør gruppen under 18 år en betydelig større procentdel. For hele landet³ angives den i 1874-75 til at være 23% med en faldende tendens, så den i 1890-91 udgør 16% - mod altså her 43% i gennemsnit for hele perioden. Denne forskel kan i nogen grad skyldes, at der fra 1870-erne kom forskellige former for efterskoler i andre dele af landet til at tage sig af denne aldersgruppe, mens der først i den nyeste tid er oprettet sådanne på Bornholm. Tendensen med de forholdsvis mange under 18 år skulle i øvrigt fortsætte et stykke ind i den nye højskoles tid.

Omvendt ser det ud til at have været meget sparsomt med de lidt ældre elever på over 25 år, som på landsplan angives næsten konstant at have udgjort 14-18%. En enkelt af sommerpigerne angives at have været 34 år, men hun har åbenbart været lidt af et særtilfælde.

Om de 28 elever "ovrefra" skal blot nævnes, at 1 kom fra København og 12 fra andre dele af Sjælland; 1 kom fra Falster, 14 fra Jylland og 1 fra Sønderjylland. To piger angiver en gård som deres hjemsted og en enkelt et bageri, men ellers er der ikke oplysninger, vi kan udlede noget af.

Som det er fremgået, hviler denne statistik på et beskedent talmateriale og må naturligvis betragtes derefter. Alligevel udviser materialet nogle tendenser, som skulle gøre sig gældende langt ind i den nye højskoles tid. Med Østermarie-skolens virke ser der således ud til at have dannet sig et mønster, som i det store og hele fortsatte på den nye højskole så længe, som denne fungerede som egentlig lokal skole, d.v.s. til kort efter 2. verdenskrigs slutning.

Noter: KAPITEL 10

Statistik over Østermarie-eleverne

1. Efter Trap: DANMARK, Bornholm, 3. udg. 1898.
2. Fra Trap: DANMARK, Bornholm, 1. udg. 1858.
3. DFH 44, side 339.